

دانشکده اصول الدین / قم

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع

تحلیل قرآنی سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام

استاد راهنما

دکتر عبدالرضا زاهدی

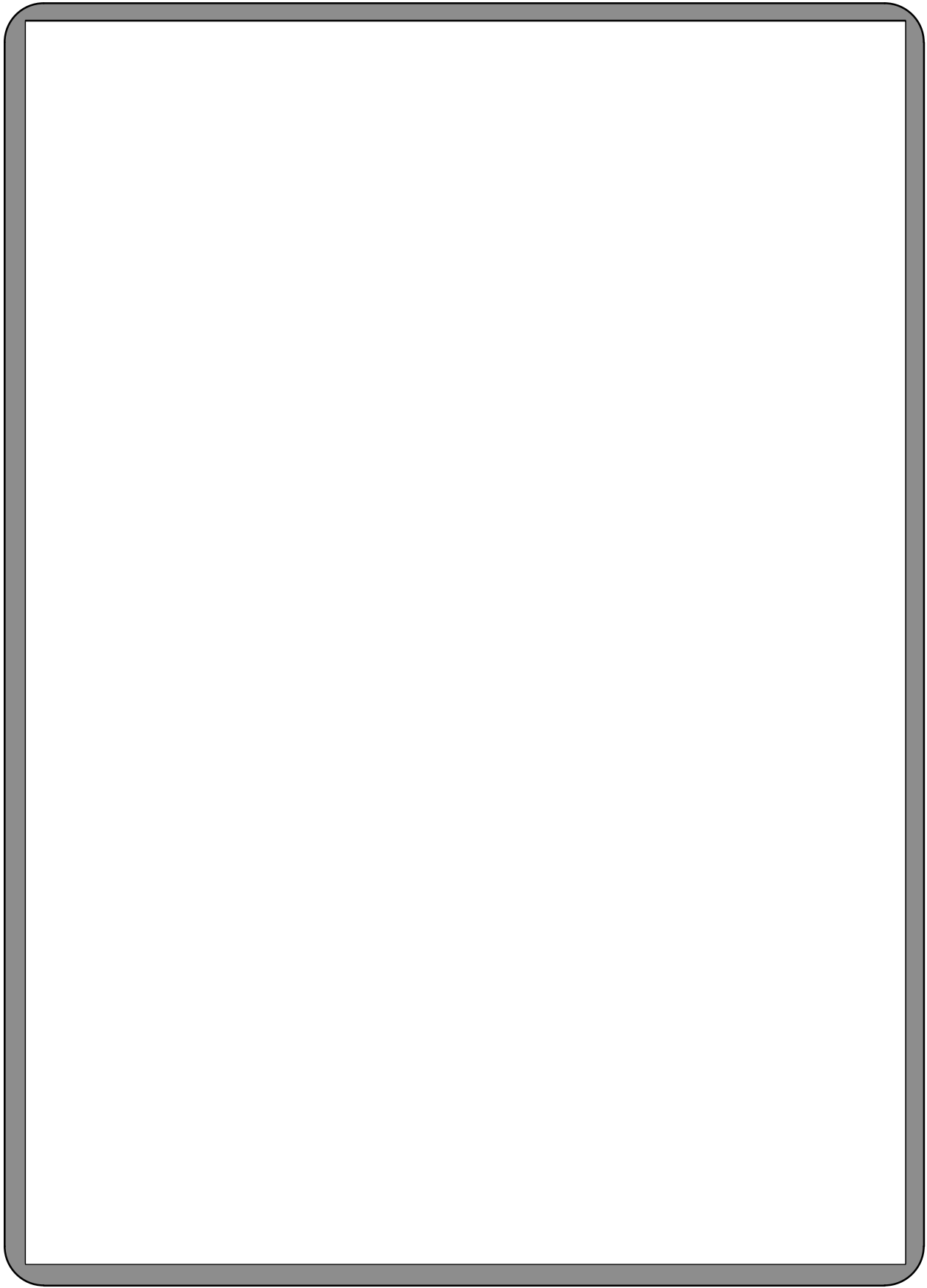
استاد مشاور

دکتر ولی الله نقی پورفر

نگارش

بهارک بسامی

بهار ۱۳۸۷

دانشکده اصول الدین / قم

گروه علوم قرآن و حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع

تحلیل قرآنی سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام

استاد راهنما

دکتر عبدالرضا زاهدی

استاد مشاور

دکتر ولی الله نقی پورفر

نگارش

بهارک بسامی

بهار ۱۳۸۷

تقدیم

إليك : «يا نبی الرحمة وخاتم النبیین» وإلی :
«ألك الطیبین الطاهرین المعصومین الغرّ الميامین»
وتقدیم به : آستان ملكوتی هشتمین آفتاب ولایت
و امامت ؛ او كه هر پناهجوی بی آشیانه
در پناه نگاه و نوازش او چون آهوی رمیده از
صیاد آرام می‌گیرد.
وتقدیم به : کریمه اهل بیت فاطمه معصومه علیها السلام كه
ایامی چند مهمان حریم نورانی اش بودیم.

تشکر و سپاس

حمد و سپاس بی پایان خدای بی همتا را که جانم را به نور الثقلین روشن و توفیق شاگردی در مکتب قرآن و اهل بیت را نصیبم فرمود. با سپاس و آرزوی علو درجات برای صالح بزرگوار علامه عسگری که اسباب کسب دانش را برای شیفتگان معارف قرآن و عترت فراهم نمودند.

و با تشکر فراوان از:

اساتید محترم آقایان دکتر زاهدی و دکتر نقی پورفر که در تدوین و نگارش رساله مرا راهنمایی و یاری نمودند.

و همچنین با سپاس فراوان از خانواده گرامی خصوصاً پدر و مادر بزرگوارم که همواره مرا در تحصیل علم و دانش همراهی و تشویق کرده و مورد لطف قرار داده‌اند.

طول عمر پر برکت و توفیقات روز افزون این عزیزان را از خدای منان خواهانم.

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

ص ۸-۱۲

۲	(۱-۱) مقدمه
۳	(۲-۱) تبیین موضوع
۳	(۳-۱) بیان اهمیت موضوع
۵	(۴-۱) پیشینه موضوع
۶	(۵-۱) هدف تحقیق
۶	(۶-۱) پیش فرض‌های تحقیق
۷	(۷-۱) سؤالات تحقیق
۷	(۸-۱) فرضیه پژوهش
۷	(۹-۱) روش تحقیق
۹	(۱۰-۱) تعریف واژه‌ها

فصل دوم: مبانی، مباحث مقدماتی و زندگی‌نامه

ص ۱۳-۴۰

۱۴	بخش اول: مبانی و مقدمات بحث
۱۴	(۱-۱) فرق انسان و سایر موجودات

۱۶		۲-۱) محور شخصیت انسان
۱۹		۳-۱) اخلاق‌گرایی انسان
۲۰		۴-۱) منشاء کلی بودن اصول اخلاقی
۲۱		۵-۱) گرایش توحیدی به اخلاق فاضله
۲۲		۶-۱) ضرورت و اهمیت مسائل اخلاقی
۲۳		۷-۱) خطر انحراف
۲۵		۸-۱) زندگی پوچ و بیهوده
۲۶		۹-۱) نمونه‌ها در قرآن
۲۷		۱۰-۱) حاصل سخن
۲۸		بخش دوم: زندگی‌نامه امام علیه السلام
۲۸		۱-۲) تبار والای امام علیه السلام
۲۹		۲-۲) ولادت امام علیه السلام
۳۰		۳-۲) نام و القاب امام علیه السلام
۳۱		۴-۲) تربیت امام علیه السلام
۳۱		۵-۲) قبل از امامت
۳۲		۶-۲) امامت از انکار تا تثبیت
۳۳		۷-۲) واقفیه در معنا و اصطلاح
۳۴		۸-۲) رهبران واقفیه و انگیزه‌ها
۳۴		۹-۲) شیوه‌های مبارزاتی واقفیه و تدابیر امام
۳۵		۱-۹-۲) نقص ادعایی در کالبد امام رضا علیه السلام
۳۵		۲-۹-۲) اختلاف در زندگی امام رضا علیه السلام با ائمه قبل
۳۶		۳-۹-۲) شرکت نکردن امام در تجهیز پدرش
۳۶		۱۰-۲) برخورد امام رضا علیه السلام با واقفیه
۳۷		۱۱-۲) امامت امام در آئینه روایات
۳۷		۱-۱۱-۲) روایات دسته اول
۳۹		۲-۱۱-۲) روایات دسته دوم
۳۹		۳-۱۱-۲) روایات دسته سوم

فصل سوم: تحلیل قرآنی اخلاق فردی امام رضا علیه السلام

ص ۴۱-۱۰۶

۴۲ بخش اول: شکرگزاری

۴۲ ۱-۱) تعریف شکر

۴۳ ۱-۲) شکرگزاری در سیره امام علیه السلام

۴۴ ۱-۲-۱) دارنده نعمت در آزمون بزرگ

۴۵ ۱-۲-۲) جلوه دادن شکر

۴۵ ۱-۲-۳) درس شکرگزاری

۴۶ ۱-۲-۴) تشکر از بندگان خدا

۴۷ ۱-۳) شکر در آیات و روایات

۵۳ بخش دوم: اخلاص

۵۳ ۱-۲) تعریف اخلاص

۵۵ ۱-۲-۲) اخلاص در سیره امام علیه السلام

۵۵ ۱-۲-۱) اخلاص در هدف

۵۸ ۱-۲-۲) اخلاص در عمل

۵۹ ۱-۲-۳) اخلاص در آیات و روایات

۶۴ بخش سوم: رضا و تسلیم

۶۴ ۱-۳) تعریف رضا

۶۵ ۱-۲-۳) رضا در سیره امام علیه السلام

۶۶ ۱-۲-۳) در مکه نخواهید

۶۶ ۱-۲-۲) لقب رضا

۶۷ ۱-۳-۳) رضا و تسلیم در آیات و روایات

۷۲ بخش چهارم: آراستگی

۷۲	۴-۱) مقدمه
۷۳	۴-۲) آراستگی در سیره امام علیه السلام
۷۳	۴-۲-۱) انتقاد صوفیان
۷۴	۴-۲-۲) زهد در خلوت
۷۴	۴-۲-۳) آراستگی در همه حال
۷۵	۴-۲-۴) امام و استعمال بوی خوش
۷۶	۴-۲-۵) آراستگی و عفاف
۷۶	۴-۳) آراستگی در آیات و روایات
۸۱	بخش پنجم: زهد و ساده‌زیستی
۸۱	۵-۱) تعریف زهد
۸۲	۵-۲) زهد در سیره امام علیه السلام
۸۳	۵-۲-۱) عدم تحریم زینت‌ها
۸۴	۵-۲-۲) زهد واقعی
۸۴	۵-۳) زهد در آیات و روایات
۹۱	بخش ششم: تواضع
۹۱	۶-۱) تعریف تواضع
۹۳	۶-۲) تواضع در سیره امام علیه السلام
۹۳	۶-۲-۱) تذلل و ادب در محضر یار
۹۴	۶-۲-۲) فروتنی
۹۴	۶-۲-۲-۱) اجابت تقاضای ناشناس
۹۵	۶-۲-۲-۲) نهایت تواضع
۹۶	۶-۲-۲-۳) مهربانی با زیردستان
۹۶	۶-۳) تواضع در آیات و روایات
۱۰۱	بخش هفتم: عدم خودستایی
۱۰۱	۷-۱) تعریف خودستایی
۱۰۱	۷-۲) عدم خودستایی در سیره امام علیه السلام
۱۰۲	۷-۲-۱) نهی از خودستایی و رد گفتار دیگران

- ۱۰۲ ۷-۲-۲) مردم بردگان شما.....
- ۱۰۳ ۷-۳) نهی از خودستایی در آیات و روایات

فصل چهارم: تحلیل قرآنی اخلاق اجتماعی امام رضا علیه السلام

ص ۱۰۷-۱۸۲

- بخش اول: انفاق و بخشش ۱۰۸
- ۱-۱) مقدمه ۱۰۸
- ۱-۲) انفاق در سیره امام علیه السلام ۱۰۹
- ۱-۲-۱) دارنده نعمت در آزمون ۱۰۹
- ۱-۲-۲) نصیحت به فرزند ۱۰۹
- ۱-۲-۳) راهی به سوی بهشت ۱۱۰
- ۱-۲-۴) بخشش تمامی اموال ۱۱۱
- ۱-۲-۵) به اندازه جوانمردی ۱۱۱
- ۱-۳) انفاق در آیات و روایات ۱۱۲
- بخش دوم: عفو و بخشایش ۱۲۰
- ۱-۲) تعریف عفو ۱۲۰
- ۱-۲-۲) عفو در سیره امام علیه السلام ۱۲۱
- ۱-۲-۲-۱) عفو جاهلان ۱۲۱
- ۱-۲-۲-۲) عفو دشمنان ۱۲۳
- ۱-۲-۳) عفو در آیات و روایات ۱۲۵
- بخش سوم: تبعیض نهادن ۱۳۰
- ۱-۳) مقدمه ۱۳۰
- ۱-۳-۲) تبعیض نهادن در سیره امام علیه السلام ۱۳۱
- ۱-۳-۲-۱) تقوا ملاک برتری ۱۳۱
- ۱-۳-۲-۲) سوگند امام علیه السلام ۱۳۲

۱۳۲	۳-۲-۳) اطاعت خدا معیار برتری
۱۳۴	۳-۲-۴) خدای همه یکی است
۱۳۵	۳-۳) تبعیض نهادن در آیات و روایات
۱۴۰	بخش چهارم: تشکر و قدردانی
۱۴۰	۴-۱) مقدمه
۱۴۰	۴-۲) قدردانی در سیره امام علیه السلام
۱۴۰	۴-۲-۱) اکرام یونس بن یعقوب
۱۴۱	۴-۲-۲) تکریم حبابه والیه
۱۴۲	۴-۳) سپاسگزاری در آیات و روایات
۱۴۶	بخش پنجم: ادای قرض
۱۴۶	۵-۱) مقدمه
۱۴۷	۵-۲) ادای قرض در سیره امام علیه السلام
۱۴۷	۵-۲-۱) ادای قرض ابو محمد غفاری
۱۴۷	۵-۲-۲) ادای قرض ابو رافع
۱۴۹	۵-۳) قرض در آیات و روایات
۱۵۳	بخش ششم: صله رحم
۱۵۴	۶-۱) تعریف صله رحم
۱۵۴	۶-۲) صله رحم در سیره امام علیه السلام
۱۵۴	۶-۲-۱) حقیقت صله رحم
۱۵۵	۶-۲-۲) تحمل نابخردی نزدیکان
۱۵۶	۶-۳) صله رحم در آیات و روایات
۱۶۰	بخش هفتم: حسن خلق
۱۶۰	۷-۱) تعریف خلق
۱۶۱	۷-۲) حسن خلق در سیره امام علیه السلام
۱۶۱	۷-۲-۱) انس با همه
۱۶۲	۷-۲-۲) نهایت اکرام
۱۶۲	۷-۲-۳) محبت بی پایان

۱۶۳	۳-۷ حسن خلق در آیات و روایات
۱۶۹	بخش هشتم: عدم اسراف و رعایت اعتدال
۱۶۹	۱-۸ تعریف
۱۷۰	۲-۸ اعتدال در سیره امام علیه السلام
۱۷۰	۱-۲-۸ پرهیز از اسراف
۱۷۱	۲-۲-۸ رعایت اعتدال
۱۷۲	۳-۸ اسراف و اعتدال در آیات و روایات
۱۷۶	بخش نهم: مهمان‌نوازی
۱۷۶	۱-۹ مقدمه
۱۷۶	۲-۹ مهمان‌نوازی در سیره امام علیه السلام
۱۷۷	۱-۲-۹ اکرام احمد بن ابی نصر
۱۷۸	۲-۲-۹ احترام مهمان
۱۷۹	۳-۹ مهمان‌نوازی در آیات و روایات
۱۸۳	نتیجه‌گیری
۱۸۴	فهرست منابع

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان «تحلیل قرآنی سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام» به بررسی سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام براساس ملاک‌های قرآنی می‌پردازد.

بررسی‌های انجام شده در طی چهار فصل طبق عناوین ذیل تنظیم شده است.

- فصل اول با عنوان کلیات شامل تبیین موضوع، پیشینه بحث، بیان اهمیت و اهداف پژوهش می‌باشد.

- فصل دوم تحت عنوان مبانی و مقدمات بحث در طی دو بخش به مبانی و مقدمات اخلاق و مختصری از زندگی‌نامه امام علیه السلام از ولادت تا امامت ایشان می‌پردازد.

- در گام بعد با استفاده از روایات مربوط به اخلاق فردی امام رضا علیه السلام سیره اخلاقی ایشان طی هفت بخش عنوان‌بندی شده و در فصل سوم با عنوان «تحلیل قرآنی اخلاق فردی امام رضا علیه السلام» مورد بررسی قرار گرفته است بدین صورت که در هر بخش ابتدا به تعریف واژه موردنظر پرداخته و سپس روایات سیره امام و آیات و روایات مرتبط با تفاسیر آنها ذکر و در پایان نتیجه‌گیری شده است.

- در فصل چهارم نیز با عنوان «تحلیل قرآنی اخلاق اجتماعی امام رضا علیه السلام» در طی نه بخش سیر فصل قبل تکرار شده است.

گردآوری اطلاعات در این رساله کتابخانه‌ای می‌باشد بدین صورت که در ابتدا با مراجعه به کتب روایی، روایات اخلاقی سیره امام رضا علیه السلام گردآوری و در دو دسته اخلاقی و اجتماعی دسته‌بندی شدند.

سپس با مراجعه به کتاب المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم و نیز فرهنگ‌های موضوعی آیات مرتبط با هر عنوان سیره گردآوری شده و در گام بعدی جمع‌آوری مطالب مورد نیاز با مراجعه به کتب اخلاقی و تفسیری به ویژه تفاسیر مجمع البیان، المیزان، نور الثقلین و نمونه صورت گرفت.

و در پایان مطالب جمع‌آوری شده مورد بررسی قرار گرفته و پردازش اطلاعات و تدوین مطالب در فصل‌ها و بخش‌ها انجام شد. لازم به ذکر است که روش تحلیل اطلاعات استنباطی اجتهادی یا همان تفسیر قرآن به قرآن می‌باشد.

نتیجه این پژوهش یک جمله روشن و مبرهن است که میان سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام و آیات اخلاقی قرآن کریم مطابقت و هم‌پوشانی کامل وجود دارد.

کلید واژه‌ها: سیره، اخلاق، امام رضا علیه السلام، قرآن.

و من الله التوفیق

فصل اول

کلیات

۱ - ۱) مقدمه

با حمد و سپاس به درگاه ایزدمنان و درود و صلوات به پیشگاه حضرت ختمی مرتبت محمد بن عبد الله ﷺ و ائمه معصومین علیهم السلام که با مدیریت الهی شان، جامعه بشری را به سوی سعادت و رستگاری ابدی رهنمون می‌باشند.

با توجه به اینکه پیامبران و امامان و رهبران دینی در جامعه بشری، جهت دهنده و از نظر علم و عمل اسوه هستند، لذا مسائل مطرح شده در رابطه با آن بزرگواران از نظر جنبه‌های اخلاقی هدایت‌گر بوده و می‌تواند به عنوان نمونه کامل همه ارزش‌های انسانی و سرمشق عالی اخلاق و فضایل انسانی و به عبارت دیگر - اسوه صراط مستقیم - ارائه شود، زیرا عرضه نمونه، برترین وسیله برای تربیت و اصلاح بشر در همه ابعاد اخلاقی است.

اصلاحات اخلاقی و پیدایش صفات انسانی در جامعه بشری، تنها با تعلیمات و تبلیغات و امر و نهی موثر واقع نمی‌شود، بلکه باید به یک حقیقت عینی و قابل لمس مبدل گردد و در وجود یک رهبر الهی و انسان پاک تجلی نماید، و همچنین ارائه طرح و روش برای اصلاح اخلاق فردی و اجتماعی و سایر شئون بشری هر چند جامع و کامل باشد، آنگاه مؤثر و منشاء اصلاحات واقعی می‌گردد که متکی به نمونه و سرمشق عالی اخلاق باشد که تجسم آن و آیین تمام نمای این نمونه در اخلاق و رفتار و گفتار پیامبر صلی الله علیه و آله و امام معصوم علیه السلام می‌باشد.

آری! معصوم علیه السلام اسوه و نمونه کامل همه نیکی‌هاست که در دل‌های مردم اثر می‌گذارد و سیره ایشان سیره تربیت عملی انسان است. امام علی بن موسی الرضا علیه السلام که یکی از معصومین و امام

فصل اول : کلیات.....☆

هشتم شیعیان می‌باشد شاخصی از شاخصه‌های هدایت و رستگاری است که زندگی و سیره پر بارش راهگشای راه هدایت طلبان است و یک نمونه برجسته در اخلاق و رفتار محسوب می‌گردد؛ لذا در این رساله سعی شده تا حدی که مطالعات اندک من اجازه می‌داد (با توفیق خداوند منان) فزاینده‌ای از اخلاق فردی و اجتماعی این امام همام ذکر و با استفاده از آیات قرآن به تحلیل آن پرداخته شود.

امید آنکه خداوند توفیقمان دهد که سیره عملی و اخلاقی ائمه معصومین علیهم‌السلام را الگو و سرمشق زندگی خویش قرار دهیم و ان شاء الله در سرای جاودان نیز به آن برگزیدگان ملحق شویم.

۱ - ۲) تبیین موضوع

رساله حاضر با عنوان «تحلیل قرآنی سیره اخلاقی امام رضا علیه‌السلام» مجموعه‌ای است در بیان سیره اخلاقی امام رضا علیه‌السلام و تحلیل قرآنی آن که تنظیم و به رشته تحریر در آمده است، اگر چه بیان کامل اوصاف کمالی آن امام همام از عهده امثال من خارج می‌باشد.

در این رساله سعی شده است که با تمسک به آیات قرآن و روایات، سیره اخلاقی امام رضا علیه‌السلام تبیین گردد.

در مجموعه حاضر سیره اخلاقی امام در دو بعد فردی و اجتماعی با آیات قرآن تطبیق داده شده است. لازم به ذکر است که این رساله مختصر، گنجایش و قابلیت بازتاب همه ابعاد سیره اخلاقی امام رضا علیه‌السلام را ندارد. چرا که بر اساس روایات در هر مواجهه و برخورد حضرت با افراد اقشار مختلف درسه‌های متعددی از آن می‌توان گرفت. مثلاً هنگامی که امام علیه‌السلام از میهمانشان پذیرایی می‌کنند، علاوه بر تکریم میهمان، سجایای اخلاقی دیگری مانند محبت، تواضع، خوش خلقی و... را نیز می‌توان از آن برداشت کرد. لذا ما در این نوشتار در پی تحلیل قرآنی سیره اخلاقی آن امام همام در حد بضاعت ناچیز خویش بوده و امیدواریم که خداوند توفیق تأسی به آن اسوه پاک را به ما ارزانی بدارد.

۱ - ۳) بیان اهمیت موضوع

بی تردید پیروی صحیح از امامان معصوم علیهم‌السلام قبل از معرفت و شناخت شیوه زندگی فردی و

اجتماعی آنان ممکن نیست چرا که روح پیروی، معرفت و شناخت آنان و شیوه زندگی شان می باشد.

رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می فرماید: «إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ دِعَامَةً وَدِعَامَةَ هَذَا الدِّينِ الْفِقْهُ وَالْفَقِيْهُ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَيَّ الشَّيْطَانِ مِنَ أَلْفِ عَابِدٍ^(۱)؛ هر چیزی زیر بنا و اساسی دارد؛ زیر بنا و اساس دین اسلام شناخت است و یک فرد دارای شناخت در برابر شیطان محکم تر از هزار عابد می باشد».

و همچنین فرموده اند: «مَنْ عَمِلَ عَلَيَّ غَيْرِ عِلْمٍ كَانَ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ^(۲)؛ کسی که بدون شناخت عمل و حرکت کند، بیشتر از آنکه اصلاح کند به فساد می کشاند».

بنابه فرمایش قرآن هر مسلمانی که به پروردگار و روز جزا امید دارد می بایست که پیامبر را الگوی زندگی خویش قرار دهد: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾^(۳)؛ (قطعاً برای شما در [اقتدا به] رسول خدا سرمشقی نیکوست برای آن کس که به خدا و روز بازپسین امید دارد و خدا را فراوان یاد می کند).

اما الگوپذیری از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بنابه دستور ایشان به خود پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ محدود نمی شود و این مسأله با پیروی از اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام رابطه ای تنگاتنگ دارد چنانچه پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده اند: «إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ: كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعِترتي أَهْلَ بَيْتِي؛ أَلَا وَهُمَا الْخَلِيفَتَانِ مِنْ بَعْدِي وَلَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ^(۴)؛ من در میان شما دو چیز گرانبها گذاشته ام؛ کتاب خداوند عز و جل و عترت و اهل بیت ام؛ بدانید که آنها جانشینان پس از من هستند و هرگز از هم جدا نشوند تا بر حوض نزد من

۱- کلینی الرازی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الاصول من الکافی، تصحیح و تعلیق: علی اکبر غفاری، (تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۶۳ ش)، ج ۱، ص ۴؛ ابن قاسم، محمد بن محمد، الاثنا عشریه فی المواعظ العدیدیه، (قم: مطبعة الحکمة، ۱۳۵۷ ق)، ص ۱۳۳؛ پاینده، ابو القاسم، نهج الفصاحة، تحقیق و ترجمه: جعفر دلشاد و نصر الله شاملی، (تهران: پژوهشگاه علوم انسانی، چاپ اول، ۱۳۸۵)، ص ۱۵۷.

۲- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۱، ص ۴۴.

۳- احزاب / ۲۱.

۴- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۱، ص ۲۹۴؛ صدوق، محمد بن علی بن حسین بابویه قمی، امالی، تحقیق: الدراسات الاسلامیه، (قم: مؤسسه البعثة، ۱۴۱۷ ق)، ص ۵۰۰؛ ابن شعبه حرّانی، حسن بن علی بن الحسین، تحف العقول عن آل الرسول، تصحیح و تعلیق: علی اکبر غفاری، (قم: مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۰۲ ق)، ص ۴۲۶.

آیند».

در واقع ائمه علیهم السلام به همراه پیامبر صلی الله علیه و آله نور واحدی هستند که اقتدا به هر کدام از آنها انسان را در مسیری قرار می دهد که برای آن آفریده شده و به سعادت حقیقی منتهی می گردد.

۱ - ۴) پیشینه موضوع

در طول تاریخ صدر اسلام مناقب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به عنوان بزرگترین پیامبر الهی توسط مسلمانان گردآوری شده است. و بعد از ایشان بیشترین توجه متوجه امامان دوازده گانه می باشد که محققان و محدثان شیعه در این زمینه کتب فراوانی نگاشته و گفتار و رفتار ائمه علیهم السلام را به عنوان الگوی خویش در کتب فراوانی نگارش نموده اند.

در زمینه زندگی امام رضا علیه السلام نیز در سده های نخستین صدر اسلام کتب فراوانی نوشته شده است ؛ حتی در زمینه گفتار و کردار آن حضرت بر خلاف سایر ائمه کتابی جداگانه به نام «عیون أخبار الرضا علیه السلام» توسط «أبو جعفر محمد بن علی بن حسین قمی» ملقب به شیخ صدوق در دو جلد نوشته شده است ؛ که در این کتاب به صورت نسبتاً کاملی به زندگی ، گفتار و کردار امام رضا علیه السلام پرداخته شده است.

همچنین کتاب اخبار و آثار امام رضا علیه السلام که توسط شیخ عزیز الله عطاردی نوشته شده است به زندگی و سیره و احادیث امام پرداخته است و کتب متعدد دیگری که به ذکر زندگی نامه امام و روایاتی از سیره امام و یا وضعیت سیاسی زمان امام بسنده نموده اند.

با مطالعات و بررسی های صورت گرفته پیرامون مسأله مورد بحث در این رساله هیچ کتابی که با این عنوان و شیوه به بررسی سیره امام پرداخته باشد یافت نشد.

رساله ای با این عنوان و محتوا نیز تا کنون درباره امام علیه السلام نگارش نشده است و همچنین جستجو هایی که در سایت ها و مجلات مختلف صورت گرفت مقاله ای با این عنوان و یا نزدیک به این عنوان مشاهده نشد.

ویژگی رساله حاضر ، پژوهش مستقل در این موضوع است که در آن سعی شده که سیره امام رضا علیه السلام با آیات قرآن تطبیق داده شود چرا که سیره امام همان سیره رسول اکرم صلی الله علیه و آله ، و سیره پیامبر

اکرم عَلَيْهِ السَّلَام برگرفته و منطبق بر آیات قرآن می‌باشد و در این رساله مانند سایر کتب سیره تنها به ذکر روایت بسنده نکرده‌ایم بلکه ابتدا به توضیحی مختصر درباره آن عنوان اخلاقی پرداخته و سپس روایات مرتبط با آن را ذکر و سپس شواهد قرآنی مرتبط با سیره را با تفسیر آن و همچنین روایاتی درباره آن از معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام نقل کرده و در پایان هر عنوان بدین نتیجه رسیدیم که تمامی رفتارهای امام منطبق بر آیات قرآن و برگرفته از دستوره‌های آن می‌باشد.

۱- ۵) هدف تحقیق

سعادت هر دو جهان مرهون پیروی عملی و واقعی از ائمه معصومین عَلَيْهِمُ السَّلَام که مقتدایان و رهبران حقیقی و خطاناپذیر هستند می‌باشد که خدای سبحان عصمت‌شان را تضمین نموده است و بسان اخترانی فروزان فرا راه بشریت می‌درخشند تا راه از چاه شناخته شده و انسان دچار گمراهی و هلاکت نگردد.

درباره سیره اخلاقی امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام نیز از وجوه و جنبه‌های مختلف می‌توان صحبت کرد. هدف کلی از انجام این پژوهش بررسی و تطبیق سیره اخلاقی امام علی بن موسی الرضا عَلَيْهِ السَّلَام با آیات قرآن در دو بخش اخلاق فردی و اجتماعی می‌باشد.

و از جمله اهداف ویژه‌ای که این پژوهش دنبال می‌نماید:

- ۱- یافتن مستندات قرآنی جهت تطبیق سیره آن حضرت با کلام ربوبی.
- ۲- شناخت و معرفی سیره امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام به عنوان یکی از مصادیق ثقلین.
- ۳- تبیین دقیق سیره اخلاقی امام رضا عَلَيْهِ السَّلَام.

۱- ۶) پیش فرض‌های تحقیق

قبل از ورود به بحث و در هر مقطع باید به یاد داشته باشیم که:

- ۱- شخصیتی که این پژوهش جهت بررسی بخشی از سیره اخلاقی او انجام می‌شود معصوم بوده و بر اساس نظریه شیعه در مورد امامت از خطا و اشتباه مصون می‌باشد.
- ۲- این شخصیت والا و گرانقدر نمونه کامل عمل به قرآن و به عبارتی دیگر قرآن ناطق هستند و رفتار و گفتار ایشان بر اساس معیارهای اسلامی و قرآنی است و روایات‌های مربوط به این محور

با این دید بررسی می‌شود.

۳- بر اساس بندهای قبل اگر به روایاتی بر خورد کردیم که با قرآن، عقل، تاریخ و سایر شرایط صحت حدیث^(۱) تناقض داشت، باید پس از اطمینان از صحت سند و در صورت امکان به تفسیری از رفتار و کلام ایشان بپردازیم که با معیارهای اصلی تطابق کند.

۱- ۷) سوالات تحقیق

همانگونه که می‌دانیم هر تحقیق و پژوهشی در پی یافتن و پاسخ دادن به سؤال یا سؤالاتی شکل می‌گیرد که این رساله هم مستثنی از این قاعده نمی‌باشد و مهم‌ترین سؤالی که این پژوهش بر اساس آن شکل گرفته این است که:

سیره اخلاقی امام رضا علیه السلام تا چه میزان منطبق بر آیات قرآنی است؟

۱- ۸) فرضیه پژوهش

فرضیه‌ای که این رساله در پی اثبات آن می‌باشد عبارت است از این که: تمامی اعمال، رفتار و حرکات و در یک کلمه سیره امام رضا علیه السلام منطبق بر آیات قرآن بوده و رفتار و گفتار ایشان تجسم عینی تربیت ربوبی می‌باشد.

۱- ۹) روش تحقیق

انتخاب یک روش مناسب برای انجام پژوهش از اهمیت خاص برخوردار می‌باشد چرا که روش، راه رسیدن به هدف می‌باشد. بنابراین انتخاب درست این هدف نه تنها به محقق کمک می‌کند که اطلاعات لازم را به منظور اتخاذ تصمیم مناسب جمع‌آوری کند بلکه از طرف دیگر می‌تواند گامی مؤثر در رسیدن به اهداف مورد نظر باشد.

الف: گردآوری اطلاعات: روش تحقیقی که در انجام این پژوهش به کار گرفته شده است به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد که در ابتدا با مراجعه به کتب روایی، روایات اخلاقی سیره امام علیه السلام گردآوری شد و سپس با مراجعه به کتاب المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم و نیز فرهنگ‌های موضوعی آیات مرتبط با هر عنوان سیره گردآوری شد و سپس با مراجعه به کتب تفسیری و

۱- مدیر شانه‌چی، کاظم، علم الحدیث، علایم و وسایل تشخیص احادیث مجعوله و صحیحه، ص ۱۴۹-۱۴۵.